

УДК 37.036 (045)

Іщенко Т.Д., професор, директор[©]
Науково-методичного центру аграрної освіти
Лепеха І.О., молодший науковий співробітник
Науково-методичного центру аграрної освіти

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Обговорюється проблема формування творчої особистості в процесі підготовки фахівців аграрного профілю. Наведено приклади елементів вияву творчого потенціалу, шляхи формування творчої особистості майбутніх фахівців, які б забезпечували не тільки економічно ефективне виробництво у сільському господарстві, а й загалом відбудову сільських територій, інфраструктури та сприяли розвитку українського села.

Ключові слова: *творча особистість, творче мислення, фахівці агропромислового комплексу, творчий потенціал.*

Вступ. Сучасний стан суспільного розвитку, динамічні зміни в усіх сферах людської діяльності зумовлюють зростання потреби суспільства у формуванні творчої особистості з високим рівнем інтелектуального розвитку, творчих можливостей, здатної до створення та засвоєння інновацій у будь-якій галузі. Саме така особистість є найбільшою цінністю в усіх країнах, а для незалежної України, яка впевнено робить перші кроки на шляху розбудови високорозвиненої правової демократичної держави, проблема розвитку творчих здібностей, активізації творчої діяльності її громадян набуває пріоритетного значення.

Такі поняття й категорії, як «творче мислення», «творча особистість», «креативність», «високий творчий потенціал», «інтелектуальна та художня творчість», набувають у сучасному світі особливого сенсу, адже фахівці, які мають у своєму арсеналі такі якості, високо цінуються в різних сферах. Важливим є виховання творчого потенціалу у студентів-аграрників, частка яких становить близько 16 відсотків від загальної кількості студентів усіх ВНЗ України. Одне із завдань аграрної освіти – підготовка кадрів для села, фахівців агропромислового комплексу, що здатні працювати в ринкових умовах господарювання, фахівців, які б забезпечували не тільки економічно ефективне виробництво в сільському господарстві, а й загалом відбудову сільських територій, інфраструктури та сприяли розвитку українського села. У цій сфері необхідно не тільки творче використання своїх знань і вмінь, але й творчий підхід до спілкування, ефективного управління. Саме для успішного виконання цих завдань, для розбудови українського села аграрні вищі навчальні заклади повинні удосконалювати навчально-педагогічний процес з урахуванням

© Іщенко Т.Д., Лепеха І.О., 2011

виховання особистісних якостей ефективного фахівця, що відповідають сучасним вимогам.

Обговорення проблеми. Високий творчий потенціал, який виявляється в професійній діяльності, творчому пошуку, вмінні приймати ефективні і нестандартні рішення, прямо пов'язаний з рівнем професіоналізму особистості та діяльності. Пріоритетними характеристиками творчого потенціалу є творча спрямованість професійних інтересів, потреба в новаторській діяльності, здібність до новацій, високий рівень загального і деяких спеціальних видів інтелекту, здібність до формування асоціативних зв'язків, розвинена уява, сильна волева регуляція поведінки і діяльності, самостійність, уміння управляти своїм станом, зокрема стимулювати свою творчу активність.

Кузьміна Н.В. виділяє такі елементи вияву творчого потенціалу фахівців:

- індивідуальні властивості (стать, вік, структура сім'ї, стан здоров'я);
- рівень продуктивності діяльності у вирішенні творчих завдань (вищий, високий, достатній, середній, нижчий від середнього);
- інтегративні схеми інформаційного самозабезпечення, рольової взаємодії, аналізу зворотного зв'язку у вирішенні творчих завдань;
- психологічні передумови продуктивного вирішення творчих завдань (система відношень, настанови, цінності, спрямованість, мотивація);
- здібності, структура компетентності;
- емоційні, волеві властивості суб'єкта реалізації творчих завдань;
- структура умінь (проектні, конструктивні, комунікативні, організаторські);
- вплив контексту (тобто професійного, непрофесійного, сімейного оточення);
- соціальний вплив (оцінювання, заохочення, соціальна роль);
- психологічна готовність до перебудови діяльності в пошуках нових способів вирішення творчих завдань (самооцінювання, інтегральність, екстремальність, догматизм, інтуїція) [11].

Творча особистість – цілісна людська індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, що забезпечують їй здатність породжувати якісно нові матеріали, технології та духовні цінності, що більшою чи меншою мірою змінюють на краще життя людини. Потреба у творчості закладена в людині самою природою – це особливий клас потреб особистості: у самореалізації, самоствердженні, творчості, бути особистістю [5, с. 189].

У процесі творчості беруть участь усі духовні сили людини, в тому числі уява, а також майстерність, яка набувається у навчанні і на практиці, що є необхідним для здійснення задуму [9, с. 162].

Клепиков О.І. та Кучерявий І. Т. розглядають творчість як елемент основи становлення людини, стверджують, що "кожен, мобілізуючи свої творчі

резерви, може різко підвищити індивідуальну активність..." [3, с. 6]. Морозов О.В. та Чернілевський Д.В., проаналізувавши сучасні тенденції у розумінні природи творчості, дійшли висновку, що існує три підходи у визначенні. Перше – визначення творчості через творчі досягнення – це діяльність людини, яка створює нові оригінальні цінності. Друге – виходячи з діяльності взагалі – початкова здібність homo до самовираження і до самоактуалізації. Третє – інтегративний підхід – створення нового як перетворення у свідомості і поведінці суб'єкта, так і породжувані ним і відторгнуті від нього продукти [4, с. 33].

Творчість людини – явище складне, багатогранне і суперечливе, охоплює чимало сфер її буття. "У людини немає благороднішого заняття, яке б виправдовувало її існування на землі, підтверджувало високе звання людини, давало їй глибоку й істинну насолоду від ранньої юності до глибокої старості, ніж творчість", – зазначав філософ М. Гончаренко [3, 218]. Ця думка підтверджена зізнаннями самих творців – письменників, поетів, музикантів та вчених. Наприклад, М. Гоголь підкреслював: "Навряд чи є вища насолода, аніж насолода творити" [4].

Вітчизняні та зарубіжні дослідники В. Андрєєв, А. Бертон, Л. Виготський, Г. Костюк, І. Лернер, А. Маслоу, Ж. Піаже, Я. Пономарьов, Дж. Редфорд, В. Рибалка, С. Рубінштейн та ін. наголошують, що навчання творчості та продуктивного мислення можливе, воно зумовлене дією механізму переносу, тобто вправлення у творчій діяльності в одній галузі може бути перенесене в іншу галузь.

Найвідоміші мислителі-гуманісти не випадково вважали творчість провідним початком життя. Вміти творчо мислити – означає вміти розв'язувати проблеми, вміти розв'язувати проблеми – означає вміти ставити та відповідати на запитання. Розв'язання передбачає пошук, отже і неоднозначність шляхів вирішення і висування одночасно кількох гіпотез, і зіткнення різних, а часом і протилежних думок. Внаслідок цих особливостей творчого пошуку вміння ставити питання та відповідати на них обумовлюють результативність міркувань.

Творчість притаманна не лише окремим особам. Творчість можна і треба розвивати в кожній людині. Проаналізувавши дослідження казахських учених щодо методики роботи педагога з формування творчих умінь студентів, можна пристосувати їх нароби до майбутньої професії. Така робота повинна включати наступні основні компоненти:

- формування у студентів із самого початку навчання професії зацікавленості до творчої діяльності;
- виховання у студентів і постійне підтримання в них віри у власні творчі сили;
- спонукання студентів до самостійного отримання необхідної інформації, тобто нових знань;
- розвиток індивідуальної творчої активності студентів з метою створення можливості відчувати радість творчості;

- у процесі викладання нового матеріалу педагог повинен ставити завдання на можливе вдосконалення запропонованих прийомів, тим самим сприяючи постійній націленості студентів на творче осмислення дійсності;
- у процесі навчання викладач повинен пропонувати студентам вирішувати проблемні ситуації, які можуть виникнути у професійній діяльності;
- розвивати уяву як основу будь-якої творчості. Залучення студентів у роботу творчих груп, колективів (наприклад, гуртки, об'єднання). Ефективним для розвитку студентської творчості є існування в аграрних ВНЗ факультетів громадських професій, у структурі яких працюють клуби за інтересами та творчі колективи. Не менш важливим є створення структур з розвитку творчої особистості на засадах студентського самоврядування, де студенти виявляють свої організаторські здібності [10].

Формування у студентів критичності мислення, що має конструктивний характер, тобто поряд із знаходженням недоліків одночасно пропонувати засоби їх усунення на основі отриманих знань та набутого практичного досвіду.

Формування професійної творчості студента є одним із головних завдань вищої школи. А викладач повинен підготувати майбутнього фахівця до творчої діяльності у різних сферах.

Отже, творчість характеризується цілеспрямованою, наполегливою, напруженою працею. Вона потребує максимальної активності, розвинутої уяви та високої працездатності. У творчій діяльності важливого значення набуває вміння узагальнювати досвід, творчо застосовувати теоретичні знання та практичні навички у нових ситуаціях.

Це стосується і професійної діяльності, в якій “особистість досягає такого рівня виявлення своєї сутності, коли її індивідуальні прояви набувають культурно-історичного змісту, а кожний окремих продукт цього діяння виходить за межі встановленого раніше, позначає нові грані, нові потенційно можливі площини професійно-творчого діяння (не тільки для самої цієї особистості, а й для її наслідувачів)”.

Які ж риси притаманні творчій особистості? Це, насамперед, високий рівень ідейно-моральної свідомості, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, творчий стиль мислення, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень загальної культури [6, 5-60].

Творча особистість завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності. Кожен творчий фахівець у своєму розвитку, за твердженням І.Раченка, проходить такі стадії:

- професійне становлення: це за суттю шлях “спроб і помилок”, особистих пошуків у професійній діяльності;

- стихійне самовдосконалення: полягає в орієнтації творчої діяльності працівника на здобуті ним базові знання, уміння та навички;

- планомірна раціоналізація особистісної творчої діяльності, що виражається у плануванні особистістю свого творчого досвіду, а також у несистемному використанні власних новацій в професійній діяльності;

- оптимізація процесу і результатів праці: період, коли творча діяльність не лише планується, а й на основі наукової організації праці прогнозується її розвиток [7 .134-175].

На нашу думку, важливим чинником у розвитку творчої особистості студента є його індивідуальність.

Індивідуальність – інтегральне поняття, що виражає особливу форму буття індивідів, у межах якої їх характеризує внутрішня цілісність і відносна самостійність, що дає їм можливість активно й своєрідно виявляти себе в навколишньому світі на основі розкриття своїх задатків і здібностей відповідно до суспільних потреб [8, 89].

Розвиток студента в напрямі формування його як індивідуальності співвідноситься передусім із виникненням, становленням і зміною мотиваційної сфери, спрямованості, рефлексивності, формуванням образу «я» та самооцінюванням. Ця сфера розвитку характеризується діалектичною суперечністю, поступовим переходом від зовнішньої регуляції до саморегуляції.

На думку німецького вченого К. Штатке, на формування особистості студента як індивідуальності в період навчання у ВНЗ мають вплив наступні фактори:

- навчальна робота;
- професорсько-викладацький склад;
- самостійна робота;
- практичні заняття;
- соціальна активність;
- мотивація навчання;
- соціально-демографічні фактори;
- навколишнє середовище;
- друзі;
- професійна спрямованість;
- рівень інтелектуального розвитку;
- різні типи діяльності [9].

Ми вважаємо, що для активного розвитку творчої особистості студентів в аграрних ВНЗ необхідно створити умови, за яких сучасний навчальний процес матиме творчий характер, де знайшли б своє відображення:

– розробка інноваційних технологій, методик, прийомів, які б забезпечували креативний (творчий) розвиток особистості;

– своєчасне виявлення індивідуальних творчих здібностей студентів;

– цілісний безперервний процес поєднання теоретичних знань та практичних навичок.

На етапі розробки інноваційних технологій, методик, прийомів, які б забезпечували креативний розвиток студентів у навчальному процесі, рекомендується використовувати:

- різноманітні види лекцій – традиційні, проблемні, міжпредметні, інтегровані, лекції-дослідження, лекції-екскурсії;
- різноманітні види семінарських занять – традиційні, семінари-дискусії, семінари-дослідження і т. ін.;
- нестандартні заняття з розвитку творчих здібностей студентів, конструкторських навичок;
- колективна форма навчання, робота студентів у малих творчих групах, на кафедрах, у системі науково-дослідницької роботи студентів;
- нові інформаційні технології, навчальні комп'ютерні програми;
- модульно-рейтингову систему контролю за рівнем засвоєння студентами знань, умінь, навичок з використанням різнорівневих завдань;
- авторські нестандартні завдання підвищеної складності, інтегровані з іншими предметами;
- творчі, науково-дослідницькі роботи студентів.

На етапі виявлення індивідуальних творчих здібностей студентів слід більше уваги приділити розвитку цих здібностей. Процес підготовки висококваліфікованих фахівців у ВНЗ необхідно розпочинати з розвитку творчих здібностей та дослідницьких навичок студентів у галузі обраної професії. З цією метою слід методами тестування виявити природні чинники й рівень їх розвитку. На підставі результатів тестування спроектувати навчально-виховний процес, розробити план розвитку здібностей студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Провівши анкетування серед студентів ВНЗ III-IV р.а., побачили, що близько 70% опитаних обрали аграрні навчальні заклади тому, що аграрний сектор економіки вважають перспективним і мають бажання працювати за фахом, не зважаючи на те, що сучасне село потребує реформ.

Сучасна молодь не зупиняється на досягнутому, а потребує нових знань, умінь і навичок, тому постійно займається самоосвітою, самовдосконаленням. Близько 40% опитаних мають бажання отримати другу вищу освіту, переважно економічну чи юридичну, для того щоб організувати власну справу на селі, а таких є близько 55%. Близько 53% опитаних студентів мають на меті після закінчення навчання працювати в аграрному виробництві (бізнесі), де зможуть себе реалізувати. Працевлаштування і закріплення на виробництві залежить від самих студентів (70% опитаних). Тобто майбутні фахівці впевнені у своїх знаннях, цілеспрямовані, відповідальні.

Щорічно Міністерство аграрної політики та продовольства України проводить Зліт іменних стипендіатів та відмінників навчання «Лідери АПК XXI століття», де збирається молода еліта. Тут під час роботи «круглих столів» обговорюються питання ролі лідера у розвитку сільської місцевості, бачення студента аграрного ВНЗ щодо забезпечення продовольчої безпеки країни, проблем духовного і фізичного розвитку молоді. Таким чином бачимо, що

молодь не стоїть осторонь державних проблем, а намагається впливати на їх вирішення. Проаналізувавши анкети учасників Зльоту, побачили, що близько 40% опитаних після закінчення навчання хотіли б займатися наукою, а також мають бажання отримати другу вищу освіту. Це – майбутні науковці, реформатори аграрного сектору економіки.

Висновки. У процесі розвитку творчих здібностей студентів необхідно уважно стежити за розумним співвідношенням розвитку логічного та творчого (інтуїтивного) підходів під час розв'язання дослідницьких завдань. Якщо під час підготовки бакалаврів достатнім є розвиток логічного мислення, то під час підготовки творчої особистості за програмами підготовки спеціалістів та магістрів більше уваги необхідно приділяти розвитку інтуїції.

Спираючись тільки на логічне мислення, неможливо сформувати фахівця, здатного до творчого вирішення проблем. Інтуїцію, навички, подолання інертності мислення слід формувати за допомогою системи спеціального розв'язання завдань дослідницького характеру. Формування навичок побудови модельних гіпотез необхідно починати із формування образного мислення.

Уміння будувати модельні гіпотези та аналізувати їх пов'язані з рівнем знань студентів. Логічне дослідження модельних гіпотез веде до нових знань. Експериментальна перевірка модельної гіпотези є завершальним етапом творчого процесу.

Література

1. Седашова А.О. Формування творчої особистості студентів аграрних ВНЗ, які навчаються за економічним фахом <http://lgiki.com.ua/forum/formuvannya-tvorchoyi-osobistosti-studentiv-agrarnih-vnz-yaki-navchayutsya-za-ekonomichnim>
2. <http://osvita.ua/school/upbring/1476>
3. Гончаренко Н. В. Гений в искусстве и науке. – М.: Искусство, 1991. – 432 с.
4. Гоголь Н.В. Полн. собр. соч.: В 14-ти т. – М. : 1968. – Т.8. – 459 с.
5. Коджаспаров А. Ю., Коджаспарова Г. М. Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – М. : Изд-ский центр "Академия", 2001. – 176 с.
6. Поташник М. М. Педагогическое творчество : проблемы развития и опыт: пособ. для учителя. – К., 1998.
7. Раченко И. П. НОТ учителя : книга для учителя. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1989. – 237 с.
8. Заболотська О. Формування та розвиток студента як індивідуальності // Вища освіта України. – 2005. – №2. – С. 88-93.
9. Штатке К. Студенты. Становление личности. – М. : Прогресс, 1982. – 135 с.
10. Богданова Н. культура життєтворчості особистості як філософська проблема // Вища освіта України. – 2011. – №1. – С.21-25.
11. Кузьмина Н.В. Творческий потенциал специалиста. Акмеологические проблемы развития // Гуманизация образования – 1995. – №1.